

ΑΡΓΟΛΙΔΑ

Άργος

Συμβολή των οδών Κορίνθου και Ηρακλέους, Νοσοκομείο (1998-2001)

Η ευρύτερη περιοχή του Νοσοκομείου του Άργους, στην πεδινή έκταση ανατολικά του λόφου του Προφήτη Ηλία, χρησιμοποιήθηκε από τους ύστερους μεσοελλαδικούς χρόνους μέχρι τα τέλη της αρχαιότητας αποκλειστικά για ενταφιασμούς. Μια οδική αρτηρία που χαράσσεται στους ύστερους μεσοελλαδικούς χρόνους και παραμένει σε χρήση μέχρι τουλάχιστον τον 4ο αι. π.Χ., σηματοδοτεί την οριοθέτηση των χώρων ταφής από την προς Α. αυτής κατοικημένη περιοχή. Τα εκατοντάδες ακίνητα και κινητά ευρήματα (εικ. 1) από την εκτεταμένη ερευνηθείσα περιοχή αποτελούν μοναδική πηγή για τον υλικό πολιτισμό, την κοινωνία και την οικονομία του Άργους στους προϊστορικούς και τους ιστορικούς χρόνους.

Οδός Κορίνθου 48, οικόπεδο Ε. Σμυρναίου (2000-2001)

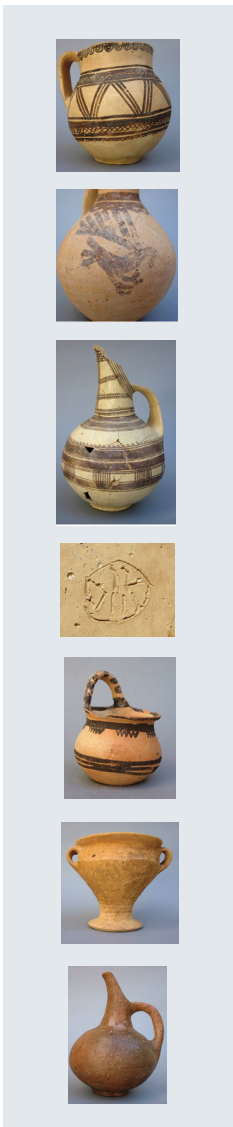
Το σημαντικότερο αρχαιολογικό εύρημα των τελευταίων ετών στο Άργος αποτελούν οι 133 χάλκινοι και οι δύο μολύβδινοι ενεπίγραφοι πίνακες που βρέθηκαν στο εσωτερικό λίθινων θηκών (εικ. 2), καθώς και σε ένα χάλκινο λέβητα και έναν πήλινο κρατήρα (εικ. 3). Οι θήκες και τα αγγεία που καλύπτονταν από ογκώδεις λίθινες πλάκες ήταν ένα είδος θησαυροφυλακίων, όπου φυλάσσονταν τα χρήματα και τα πολύτιμα μέταλλα του θησαυρού της Παλλάδος, αλλά και οι πινακίδες ως αποδείξεις των δολοηψιών. Τα κείμενα είναι οικονομικού χαρακτήρα, καταγράφουν δολοηψίες διαφόρων σωμάτων αρχόντων και αποτελούν μέρος των αρχείων του ιερού θησαυρού της Παλλάδος που χρησίμευε ως κεντρική τράπεζα του κράτους. Στον ίδιο θησαυρό φυλάσσονταν και τα ιερά χρήματα της Ήρας. Οι πρωτότυπες αυτές γραπτές πηγές τεκμηριώνουν ένα σύστημα απόλυτης διαφάνειας στη διαχείριση των οικονομικών της πόλης και εμπλουτίζουν τις γνώσεις μας

για τους πολιτικούς θεσμούς, τα σώματα των αρχόντων, τις φράτρες και τις κώμες του Άργους. Εξάλλου, εκατοντάδες νέα πρόσωπα προστίθενται στην προσωπογραφία και την ονοματολογία της Αργολίδας. Σύμφωνα με ρητές αναφορές στον Κορινθιακό πόλεμο, που έλαβε χώρα μεταξύ 394 και 386 π.Χ., και την κατασκευή του νέου ναού και του χρυσελεφάντινου αγάλματος της Ήρας, οι πίνακες χρονολογούνται περίπου στην πρώτη τριακοταετία του 4ου αι. π.Χ.

Συμβολή των οδών Διομήδους και Μεγάλου Αλεξάνδρου, οικόπεδο Ι. Αλεξόπουλου (2001)
Ιδιαίτερο εύρημα αποτελεί ο τεφροδόχος αμφορέας (εικ. 4) που εντοπίστηκε στο εσωτερικό κτιστής τετράγωνης θήκης και περιείχε καμένα οστά, χρυσή δανάκη από νόμισμα Σικυώνας, αργυρό νόμισμα της Ρόδου, στέλεχος από λεπτό φύλλο χρυσού με φύλλα ελιάς ή μυρτιάς (εικ. 5), καθώς και σιδερένιο δακτυλίδι που χρονολογούνται στον 3ο ή το 2ο αι. π.Χ. Το σπάνιο αυτό τεφροδόχο αγγείο, ανάλογο της μεταλλικής αργυρής υδρίας από τον «τάφο του Πρίγκιπα» στη Βεργίνα, είναι πιθανόν, σύμφωνα με παράλληλο χάλκινης υδρίας από τη Σινώπη της Μικράς Ασίας, ότι περιείχε τα οστά ενός αργείου αθλητή.

Οδός Ηρακλέους, οικόπεδα Απ. Κουτρομπή και Κ. Θεοδωρόπουλου (2003, 2008).

Στα δύο οικόπεδα κοντά στις νοτιοανατολικές υπώρειες του λόφου του Προφήτη Ηλία, αποκαλύφθηκαν οικοδομικά κατάλοιπα ενδεικτικά της διαχρονικής χρήσης του χώρου κατά την αρχαιότητα. Κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους (4ος-3ος αι. π.Χ.) ανεγέρθηκαν εδώ οικίες με λιθόκτιστους τοίχους (εικ. 6), ενώ εντοπίστηκαν τρεις βόθροι με χρηστική κεραμική, καθώς και τρεις καύσεις νεκρών. Ένας κτιστός κιβωτίοσχημος τάφος που χρησιμοποιήθηκε για περισσότερες από μία ταφές, καθώς και δύο ακτέριστοι εγχυτρισμοί που ερευνήθηκαν σε κρατήρα με λαβές τύπου αναβολέα και σε πήθο βεβαιώνουν την ταφική χρήση του χώρου κατά τους γεωμετρικούς και αρχαϊκούς χρόνους. Στην ύστερη μεσοελλαδική και τη μυκηναϊκή εποχή

Εικ. 1. Άργος, συμβολή των οδών Κορίνθου και Ηρακλέους. Νοσοκομείο. Κεραμική των ύστερων μεσοελλαδικών και πρώιμων μυκηναϊκών χρόνων.

χρονολογούνται οικίες με λιθόκτιστους τοίχους που περιλαμβάνουν περισσότερα του ενός δωμάτια, πλήρη εστία ελλειψοειδούς σχήματος, καθώς και εντυπωσιακό λιθόστρωτο (εικ. 7). Στο οικιστικό περιβάλλον εντάσσονται και δύο ταφές σε κτιστούς κιβωτιόσχημους τάφους, ένας εκ των οποίων ήταν κτερισμένος με αρτόσχημο αλάβαστρο της υστεροελλαδικής ΙΑ περιόδου.

Οδός Σταδίου, οικόπεδο Α. Γιακουμάκη (2004-2005)

Στο νότιο τμήμα του οικοπέδου, που βρίσκεται 250 μ. νότια των Θερμών ανατολικά και βόρεια της περιοχής του αρχαίου θεάτρου και της αρχαίας αγοράς και 100 μ. βόρεια του νότιου σκέλους του τείχους της αρχαίας πόλης, αποκαλύφθηκε το δυτικό τμήμα λουτρικής εγκατάστασης των ύστερων ρωμαϊκών-παλαιοχριστιανικών χρόνων με τους υπόγειους θαλάμους θερμότητας της αιθουσας του θερμού λουτρού (*caldarium* ή εσώτερος ενδότερος οίκος) και των πλευρικών λουτήρων της. Οι χώροι αυτοί θερμαίνονταν από δύο *praefurnia*, ενώ διατηρούνταν η επενδεδυμένη με πήλινες πλάκες *area*, καθώς και οι στυλίδες έδρασης της *suspensura*. Η λουτρική εγκατάσταση εντασσόταν σε οικοδομικό τετράγωνο (*insula*), το οποίο στα βόρεια οριοθετούσε χαλικοστρωμένος δρόμος, πλ. 2,50 μ. με κατεύθυνση Α.-Δ., και κατά μήκος πλινθόκτιστος αγωγός που καλυπτόταν με αδρές λιθόπλακες. Βόρεια του δρόμου ερευνήθηκε ταφικός περίβολος με ταφές της ύστερης ελληνοιστικής περιόδου σε κτιστούς κιβωτιόσχημους τάφους.

Συμβολή των οδών Κορίνθου και Ήρας, οικόπεδο Π. και Ι. Μποζιονέλου (2007).

Στο χώρο που δεσμεύτηκε κατά τους ύστερους γεωμετρικούς και τους αρχαϊκούς χρόνους για ταφική χρήση εντοπίστηκε μεταξύ ταφικών πύλων και ενός κτιστού κιβωτιόσχημου τάφου ένα χάλκινο τεφροδόχο αγγείο (εικ. 8) των ύστερων γεωμετρικών έως πρώιμων αρχαϊκών χρόνων (αρχές του 7ου αι. π.Χ.) με κάλυψη από ασβεστολιθικές πλάκες. Το αγγείο, εκτός από την τέφρα και τα λιγοστά οστά, περιείχε κατάλοιπα υφάσματος και καρπούς ροδιάς.

Η διατήρηση αρχαίων οργανικών υλών είναι εξαιρετικά σπάνια και σε συνδυασμό με την πρώιμη χρονολόγηση του ευρήματος το καθιστούν ιδιαίτερα σημαντικό. Η Αργολίδα, εξάλλου, και ιδιαίτερα το Άργος είναι μια περιοχή, στην οποία το ταφικό έθιμο της καύσης του νεκρού συναντάται κατά την πρώιμη εποχή του Σιδήρου αποσπασματικά.

Η συνεύρεση του χάλκινου τεφροδόχου αγγείου με μεγάλο αριθμό ταφικών πύλων μεγάλων διαστάσεων συνηγορεί για την ύπαρξη στο χώρο εύρεσής τους μιας ομάδας τάφων που ανήκε σε διακεκριμένη κοινωνικά ομάδα. Η διάδοση των Ομηρικών Επών και η απήχσή τους είναι πιθανόν να προέτρεψε ορισμένα μέλη της Αριστοκρατίας των Αργείων σε απόπειρες μίμησης της μεγαλοπρέπειας των πρωϊκών ταφικών εθίμων που περιγράφει ο ποιητής, με κυριότερο παράδειγμα την καύση της σορού του Πατρόκλου (*Ιλιάδα* Ψ 128 κ.ε.). Λόγω της μεγάλης ευπάθειας του ευρήματος τη συντήρηση ανέλαβε κλιμάκιο εξειδικευμένων επιστημόνων της Διεύθυνσης Συντήρησης του ΥΠΠΟΤ.

Δενδρά

Μυκηνναϊκό νεκροταφείο (2003)

Στο πλαίσιο του κοινοτικού έργου «Ανάδειξη - Αξιοποίηση Μυκηνναϊκού Νεκροταφείου Δενδρών» εντοπίστηκε και ερευνήθηκε ταφή αλόγων (εικ. 9), η οποία βρέθηκε κοντά στις ταφές που είχαν αποκαλυφθεί κατά τις ανασκαφές του 1977 από την Ε. Πρωτονοταρίου-Δειλάκη, στο βόρειο τμήμα του νεκροταφείου, κοντά στους θαλαμωτούς τάφους 2, 15 και 16. Το νέο εύρημα συνίσταται σε ένα ζεύγος αλόγων (άλογα 5-6), τα οποία βρέθηκαν ανατολικά του ζεύγους 1-2 της ανασκαφής Δειλάκη. Τα άλογα είχαν αποτεθεί σχεδόν απευθείας πάνω στο φυσικό

Εικ. 2. Άργος, οικόπεδο Ε. Σμυρναίου. Λίθινη θήκη με ενεπίγραφους πίνακες.

Εικ. 3. Άργος, οικόπεδο Ε. Σμυρναίου. Το χάλκινο και το πήλινο αγγείο με τους ενεπίγραφους πίνακες.

Εικ. 4. Άργος, οικόπεδο Ι. Αλεξόπουλου. Ο τεφροδόχος αμφορέας.

Εικ. 5. Άργος, οικόπεδο Ι. Αλεξόπουλου. Χρυσό στέλεχος φύλλων ελιάς ή μυρτιάς, χρυσή δανάκη Σικυώνας και αργυρό νόμισμα Ρόδου.

Εικ. 6. Άργος, οικόπεδο Απ. Κουτρομπή. Άποψη της ανασκαφής από Ν.

Εικ. 7. Άργος, οικόπεδο Κ. Θεοδωρόπουλου. Άποψη της ανασκαφής από ΝΔ.

Εικ. 8. Άργος, οικόπεδο Π. και Ι. Μποζιονέλου. Το χάλκινο τεφροδόχο αγγείο.

βράχο, αντικριστά, με προσανατολισμό Α.-Δ. Κοντά στα πόδια τους βρέθηκαν μερικά όστρακα, μεταξύ των οποίων ελάχιστα πόδια άβαφων κυλίκων. Επίσης, δυτικά του ζεύγους 3-4 των ανασκαφών Δειλάκη βρέθηκε συγκέντρωση οστών αλόγων, συνολικά 3-4 ατόμων που μπορεί να ερμηνευτεί ως ανακομιδή. Τα νέα ευρήματα ανεβάζουν τον αριθμό των πρωτογενών ταφών αλόγων σε έξι (τρία ζεύγη) και μία ανακομιδή 3-4 ακόμη ατόμων και ρίχνουν φως σε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μυκηνναϊκή ταφική πρακτική. Το πλήθος των αλόγων και η διάρκεια της πρακτικής που υποδηλώνει η ανακομιδή, καθιστά το εύρημα σημαντικό. Η θέση των ταφών έξω από τους θαλαμωτούς τάφους παραπέμπει πιθανότατα σε μια συλλογική πρακτική, που ξεπερνά τα όρια του συσχετισμού τους με συγκεκριμένο θαλαμωτό τάφο. Η ταφή των αλόγων 5-6 και 1-2 διατηρήθηκε στη θέση της ως υπαίθριο έκθεμα (εικ. 10), αφού καλύφθηκαν από γυάλινο στέγαστρο-προθήκη ειδικών προδιαγραφών για την προστασία και ανάδειξή τους.

Κρανίδι

Δέλριζα, θέση «Μποστάνι» (2007-2008)
Νότια του κόλπου της Κοιλιάδας και σε απόσταση 1.700 μ. περίπου νότια-νοτιοανατολικά του σπηλαιίου Φράγχθι ερευνήθηκε αγροτική εγκατάσταση βιοτεχνικού χαρακτήρα, όπως υποδηλώνει ένα λίθινο ελαιοπιεστήριο (εικ. 11) και οι κτιστές λεκάνες επεξεργασίας λαδιού επιχρισμένες με κονίαμα, που χρονολογούνται

στον 4ο-3ο αι. π.Χ. Στο άμεσο περιβάλλον της εγκατάστασης αποκαλύφθηκε τμήμα νεκροταφείου (εικ. 12) που διατάσσεται σε τρεις σειρές και σε δύο τεχνητά άνδρα με προσανατολισμό Β.-Ν. και περιλαμβάνει 42 τάφους, η πλειονότητα των οποίων ανήκει στον τύπο του λακκοειδούς, ενώ αντιπροσωπεύονται και οι κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσχημοι τάφοι. Οι νεκροί ανήκουν σε μια αγροτική κοινότητα της κλασικής εποχής (5ος-4ος αι. π.Χ.) στο ευρύτερο περιβάλλον της αρχαίας πόλης του Μάσπτος, η οποία δεν αποτελεί ένα απομονωμένο και κλειστό χωριό, αλλά αντίθετα έχει επαφές με δημοφιλείς και πλούσιες πόλεις, ίσως μέσω του εμπορίου των αγροτικών της προϊόντων, παρά το γεγονός ότι η αγοραστική της ικανότητα είναι περιορισμένη. Ένας καμπύλος τετράπλευρος τάφος (εικ. 13) που αποκαλύφθηκε στο νότιο τμήμα του νεκροταφείου διαφοροποιείται ως προς την κατασκευή και το περιεχόμενό του από το υπόλοιπο νεκροταφείο. Στο εσωτερικό του αποκαλύφθηκαν σωροί από ανθρώπινα οστά σε συνεσταλμένη στάση και τουλάχιστον 30 κρανία σε επάλληλες στρώσεις. Τους νεκρούς συνόδευαν λεπίδες οφισανού, λίθινες χάνδρες διαφόρων σχημάτων, δέκα πήλινα αγγεία κι ένα μαρμάρινο ειδώλιο κυκλαδικού τύπου (εικ. 14). Τα αγγεία που είναι πιθανότατα εισηγμένα από τις Κυκλάδες χρονολογούνται στην πρωτοκυκλαδική Ι περίοδο. Στην ίδια περίοδο (3200-2700 π.Χ.) και στην ομάδα Πλαστηρά εντάσσεται και το μαρμάρινο ειδώλιο, στο οποίο γίνεται απόπειρα για φυσιοκρατική απόδοση της ανθρώπινης μορφής με κάποιες ανατομικές λεπτομέρειες. Το απρόσμενο εύρημα ίσως μαρτυρεί την εγκατάσταση μικρής κοινότητας Κυκλαδίων στην πρωτοελλαδική περίοδο στην ευρύτερη περιοχή του σπηλαιίου Φράγχθι, περιοχή καθόλου άγνωστη στους ταξιδευτές του Αιγαίου από πολύ παλιά.

Εικ. 9-10. Δενδρά. Μυκηνναϊκό νεκροταφείο. Ταφή αλόγων και το στέγαστρο-προθήκη της.

Η Μυκηνναϊκή Ακρόπολη της Μιδέας

Η Ακρόπολη της Μιδέας αποτελεί το τρίτο σε σπουδαιότητα ισχυρό κέντρο της Μυκηνναϊκής Αργολίδας μαζί με τις άλλες δύο κυκλώπειες ακροπόλεις, τις Μυκίνες και την Τίρυνθα. Έχει ιδρυθεί σε λόφο με υψόμετρο 268 μ., σε στρατηγική θέση που δεσπόζει στον βορειοανατολικό μυχό της Αργολικής πεδιάδας. Οι συστηματικές ανασκαφές στην ακρόπολη διεξάγονται από το 1983 ως κοινό Ελληνοσουηδικό πρόγραμμα υπό τη διεύθυνση της Δρ Καίτης Δημακοπούλου (εικ. 15).

Η Μιδέα κατοικείται ήδη από την Τελική Νεολιθική εποχή (5η και 4η χιλιετία π.Χ.) και εξελίσσεται σε ακμαίο οικισμό στην πρώιμη και μέση εποχή του Χαλκού (3200-1600 π.Χ.). Κατά τη μυκηνναϊκή ή υστεροελλαδική εποχή (1600-

1100 π.Χ.) αποτελεί σημαντικό κέντρο, του οποίου η ακμή τοποθετείται στο 14ο και κυρίως στο 13ο αι. π.Χ. Καταστρέφεται από ισχυρό σεισμό και πυρκαγιά γύρω στα 1200 π.Χ. Τα επιβλητικά κυκλώπεια τείχη περιβάλλουν μια έκταση 24 στρεμμάτων, όπου εκτείνεται ο οικισμός που αναπτύχθηκε σε διάφορα άνδρα της άνω και της κάτω ακρόπολης. Τα αποτελέσματα των ερευνών της τελευταίας δεκαετίας επιβεβαιώνουν ακόμη περισσότερο τον ρόλο της Μιδέας ως κέντρου που συμμετείχε στο ανακτορικό σύστημα διακυβέρνησης της Μυκηνναϊκής Ελλάδας. Ολοκληρώθηκε η έρευνα οικοδομικών συγκροτημάτων του β' μισού του 13ου αι. π.Χ. στην περιοχή της Δυτικής και της Ανατολικής Πύλης και στη νοτιοδυτική πλαγιά της ακρόπολης, που περιλαμβάνουν δωμάτια με καλοδιατηρημένα δάπεδα, θρανία και άλλα δομικά στοιχεία, δρόμους και αγωγούς για τη διαχείριση των υδάτων. Σημαντικό εύρημα αποτελεί η αποκάλυψη τμήματος του πρωτοελλαδικού οικισμού με κατάλοιπα οχύρωσης στις πλαγιές της άνω ακρόπολης, καθώς και χώροι κατοίκησης της «μετανακτορικής περιόδου», δηλαδή του 12ου αι. π.Χ. μετά τη μεγάλη καταστροφή. Ιδιαίτερα μεγάλης σημασίας, όμως, για την ανάδειξη της εξελιγμένης οχυρωματικής αρχιτεκτονικής των Μυκηνναίων αποτελούν η κυκλώπεια αποβάθρα (ράμπα) που οδηγούσε στην Ανατολική Πύλη, καθώς και η «σύριγγα», στενή δίοδος μέσα στο πάχος του δυτικού σκέλους του κυκλώπειου τείχους. Χρησίμεινε πιθανότατα ως μυστική πυλίδα ή έξοδος κινδύνου, κατ' αναλογία με αντίστοιχα ευρήματα στις Μυκήνες και την Τίρυνθα.

Ανασκαφές

Άργος, συμβολή των οδών Κορίνθου και Ηρακλέους, οδός Κορίνθου 48, συμβολή των οδών Κορίνθου και Ήρας
 Άργος, συμβολή των οδών Διομήδους και Μεγάλου Αλεξάνδρου
 Άργος, οδός Ηρακλέους, οδός Σταδίου
 Δενδρά, Μυκηνναϊκό νεκροταφείο
 Κρανίδι, Δέλφριζα
 Μυκηνναϊκή Ακρόπολη Μιδέας

Από την πληθώρα των πάσης φύσεως κινητών ευρημάτων των ανασκαφών, ξεχωρίζουν εξαιρετικά δείγματα της πρωτοελλαδικής, μεσοελλαδικής και υστεροελλαδικής κεραμικής της Αργολίδας, κεφάλι μεγάλου γυναικείου τροχήλατου ειδώλιου, που παριστάνει θεότητα, ένα πήλινο τριεδρικό σφράγισμα με επιγραφές της Γραμμικής Β' γραφής, όπου για πρώτη φορά απαντάται η λέξη «μέγαρον», ένας σφραγιδολίθος από αιματίτη με σπάνια τελετουργική παράσταση, πολλές χάντρες και άλλα κοσμήματα από ελεφαντόδοντο, ημιπολύτιμους λίθους, φαγεντιανή και υαλόμαζα, καθώς και διάφορα εργαλεία και ημίεργα θραύσματα ημιπολύτιμων λίθων από την κατεργασία κοσμημάτων, που αποδεικνύουν την ύπαρξη εξειδικευμένων εργαστηρίων στη Μιδέα.

Προϊστάμενοι

Ελισάβετ Σπαθάρη (2000-2001)
 Αλέξανδρος Μάντης (2001-2004)
 Ζωή Ασλαματζίδου-Κωστούρου (2004-2006)
 Άννα Μπανάκα (2006-2010)

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι

Αλκ. Παπαδημητρίου
 Χρ. Πιτερός
 Ε. Σαρρή
 Ευ. Παππή
 Αγγ. Κόσσυβα
 Κ. Δημακοπούλου - Ν. Διβάρη-Βαλάκου

Εικ. 11. Δέλφριζα Κρανιδίου, θέση «Μποστανί». Γενική άποψη της βιοτεχνικής εγκατάστασης.

Εικ. 12. Δέλφριζα Κρανιδίου, θέση «Μποστανί». Γενική άποψη του νεκροταφείου της κλασικής εποχής.

Εικ. 13-14. Δέλφριζα Κρανιδίου, θέση «Μποστανί». Ο τάφος της πρωτοκυκλαδικής Ι περιόδου και κυκλαδικό ειδώλιο από το εσωτερικό του.

Εικ. 15. Η Μυκηνναϊκή Ακρόπολη της Μιδέας. Αεροφωτογραφία.